



—  
Верховний  
Суд

# Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство

**Олександр Банасько**

Суддя Великої Палати Верховного Суду

## Зміст

1. Розгляд справ в межах справи про банкрутство.
2. Визнання недійсними правочинів.
3. Процесуальний статус арбітражного керуючого, кредиторів.
4. Мораторій, відкриття, підвищений стандарт доказування, вимоги приватного та державного виконавця.
5. Субсидіарна та солідарна відповідальність.
6. Наслідки спливу 170-денного строку розпорядження майном
7. Оскарження в апеляційному та/або касаційному порядку ухвал у справі про банкрутство. Процесуальні питання.

1. Розгляд справ в межах справи про банкрутство.

Частиною другою статті 7 Кодексу передбачено **концентрацію розгляду господарським судом у межах справи про банкрутство всіх майнових спорів за участю боржника незалежно від того, якою стороною спору він є (відповідачем чи позивачем)** і це вимоги до боржника або його позови про витребування майна, відшкодування шкоди тощо.

На відміну від Закону, положеннями Кодексу не встановлено жодних винятків щодо спорів, розгляд яких концентрується в межах справи про банкрутство.

З введенням в дію Кодексу Велика Палата Верховного Суду у своїх постановках дійшла висновку, що **розгляд всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи** (постанови ВП ВС від 15.01.2020 по справі № 607/6254/15-ц, від 28.01.2020 по справі № 50/311-б).

# Щодо виключної підсудності у справах з участю боржника

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 27.06.2023 у справі № 911/4706/15 (911/1626/11)

Стаття 7 КУзПБ є ключовою для методологічного і практичного розмежування категорій «справа про банкрутство» і «спір у межах справи про банкрутство» та вирішення юрисдикційних питань.

**Стаття 7 КУзПБ по суті є спеціальною** у відносинах неплатоспроможності і розширює (коригує) правове регулювання кола питань, які відносяться як до предметної та суб`єктної юрисдикції, так і до територіальної (виключної) (статті 20, 30 ГПК України) спорів у справах про банкрутство. Це очевидно у порівнянні норми пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України з частиною другою статті 7 КУзПБ, де законодавець розширив предметну підсудність майнових спорів у справах про банкрутство від "вимоги до боржника" до "всі майнові спори, стороною в яких є боржник". Тому з набуттям чинності КУзПБ до господарської юрисдикції віднесено як позовні вимоги до боржника, так і вимоги боржника до інших осіб щодо його майна (майнових прав). Дана норма саме так, тобто відповідно до статті 7 КУзПБ, і застосовується, що відображено в численних судових актах, у тому числі і Верховного Суду.

**Частина друга статті 7 КУзПБ містить спеціальне правило, яке прямо вирішує питання територіальної (виключної) підсудності спорів у справах про банкрутство.** На відміну від ГПК України, в якому за критерій розгляду справи взято місцезнаходження суду або особи, КУзПБ встановлює самостійний універсальний критерій підсудності справ, стороною в яких є боржник: в межах справи про банкрутство.

Судова палата дійшла висновку про те, що **у визначенні виключної підсудності цього спору пріоритет у застосуванні має не стаття 30 ГПК України, як загальна процесуальна норма, а саме стаття 7 КУзПБ, яка у даному випадку є спеціальною.**

## Щодо визначення предметної підсудності спорів за позовом боржника про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення- рішення

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.04.2023 у справі № 320/12137/20

Відступаючи від висновку Великої Палати Верховного Суду від 21.09.2021 у справі N 905/2030/19 (905/1159/20) Велика Палата Верховного Суду дійшла, з поміж іншого, таких висновків:

- регламентація процесуальних відносин нормами матеріального права без об'єктивної необхідності створює перешкоди для належної реалізації принципу правової визначеності, що має об'єктивні ризики при правозастосуванні;
- правила визначення юрисдикції визначає насамперед процесуальний кодекс (ГПК України, КАС України), а не кодекс з консолідованими нормами матеріального права, яким є КУзПБ;
- у пункті 8 частини першої статті 20 ГПК України йдеться про звернення до суду з "майновими вимогами до боржника", а у статті 7 КУзПБ - про "всі майнові спори, стороною в яких є боржник";
- спеціальними нормами, що визначають юрисдикцію господарських судів, є приписи саме частини першої статті 20 ГПК України, пунктом 8 якої прямо передбачено, що не відносяться до юрисдикції господарських судів спори про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до ПК України, а також спори про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених ПК України;
- ураховуючи сутність і правову природу спірних правовідносин, приписи процесуального закону мають превалюючу дію при розв'язанні колізій щодо обрання належної судової юрисдикції (пункти 94 - 98 постанови).

**Nota bene** - справа № 908/129/22 (908/1333/22) - щодо відступу від висновку в справі № 320/12137/20 – перебувала на розгляді ВП ВС.

## Щодо визначення предметної підсудності спорів за позовом боржника про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.11.2023 у справі № 908/129/22 (908/1333/22)

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про відсутність підстав для відступу від висновку Великої Палати Верховного Суду, викладеного у постанові від 13.04.2023 у справі № 320/12137/20:

- юрисдикцію судів щодо розгляду тих чи інших спорів встановлюють лише процесуальні кодекси (ГПК України, КАС України, ЦПК України). Тобто зі змісту статті 7 КУзПБ слід дійти висновку, що така не встановлює особливостей, за яких адміністративні спори, що виникають з податкових відносин, віднесено до юрисдикції господарських судів у межах процедури банкрутства;
- КУзПБ та ПК України є кодексами з консолідованими нормами права, тобто є спеціальними в частині розгляду окремого виду господарських спорів (про банкрутство), які розглядаються господарським судом за правилами ГПК України з урахуванням особливостей, визначених КУзПБ, та відповідно окремого виду адміністративних спорів (податкових спорів), які розглядаються адміністративним судом за правилами КАСУ країни з урахуванням особливостей, визначених ПК України;
- висновки щодо визначення адміністративної юрисдикції при розгляді спорів, що виникають з податкових правовідносин, ґрунтуються також на тому, що вимоги платника податку (у тому числі й після відкриття провадження у справі про банкрутство та визнання його банкрутом з відкриттям щодо нього ліквідаційної процедури) щодо правомірності рішень, дій чи бездіяльності контролюючого органу стосуються насамперед перевірки законності дій суб`єкта владних повноважень, що свідчить про публічно-правовий характер такого спору, в якому суб`єкт владних повноважень реалізує свої владно-управлінські функції, а тому цей спір віднесено до розгляду саме за правилами адміністративного судочинства

# Щодо визначення моменту виникнення грошових зобов'язань боржника по сплаті податкових платежів за неузгодженими податковими повідомленнями-рішеннями

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 14.06.2023 у справі № 904/5743/20

Норми Кодексу України з процедур банкрутства **не містять заборони кредитору заявляти конкурсні вимоги до боржника у ліквідаційній процедурі.**

З огляду на положення статей 45 - 47 Кодексу України з процедур банкрутства, податковий орган, так само як і інші конкурсні кредитори, **повинен подати до господарського суду вимоги до боржника щодо його грошових зобов'язань по сплаті податків і зборів, що виникли до дня відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство** разом з документами, що ці зобов'язання підтверджують, а господарський суд зобов'язаний розглянути всі вимоги та заперечення проти них на підставі поданих кредитором і боржником документів, оцінити правомірність цих вимог **незалежно від наявності в адміністративному суді спору щодо неузгодженого податкового зобов'язання, з якого сформована кредиторська вимога податкового органу.**



# Щодо обґрунтованості грошових вимог податкового органу до боржника, які виникли на підставі податкового повідомлення-рішення, прийнятого після визнання боржника банкрутом

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 17.01.2024 у справі № 903/51/20

Положеннями податкового законодавства визначено обов'язок платника податків подавати податкові декларації щодо кожного окремого податку, платником якого він є, за кожний встановлений Податковим кодексом України звітний період, в якому виникають об'єкти оподаткування, або у разі наявності показників, які підлягають декларуванню та **обов'язок самостійно сплатити суму податкового зобов'язання, зазначену у поданій податковій декларації, протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого ПКУ для подання податкової декларації.**

Отже, для цілей розгляду грошових вимог податкового органу до боржника у справі про банкрутство та кваліфікації їх як конкурсних чи поточних, **моментом виникнення грошових вимог податкового органу в розумінні Кодексу України з процедур банкрутства слід вважати перший день несплати боржником податку, що настає за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого Податковим кодексом України для подання податкової декларації за відповідним податком.**

# Щодо розгляду скарг на органи ДВС поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 13.04.2023 у справі № 910/21981/16

Системний аналіз змісту приписів статті 7 КУзПБ у сукупності із статтями 20, 30 ГПК України щодо предметної та територіальної юрисдикції (підсудності) свідчить, що **принцип концентрації в межах справи про банкрутство всіх спорів**, у яких стороною є боржник, щодо майнових спорів з вимогами до боржника та його майна **є універсальним** і норми ГПК України чи КУзПБ не встановлюють винятків із цього правила, що **забезпечує дієвість механізму забезпечення реалізації принципу конкурсного імунітету, а також судового контролю** у відносинах неплатоспроможності та банкрутства, за яким усі рішення чи дії, що можуть вплинути на майнові активи боржника, мають бути підконтрольні суду, що здійснює провадження у справі про банкрутство.

У разі оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця, які стосуються виконання судового рішення, ухваленого у спорі за участю боржника в межах справи про банкрутство відповідно до приписів статті 7 КУзПБ, очевидно, що **така скарга (заява, позов) підлягає розгляду судом, який розглянув справу в майновому спорі чи іншому спорі з вимогами до боржника** як суд першої інстанції (стаття 340 ГПК України), тобто судом у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, навіть за умови, що відповідачем є суб'єкт владних повноважень згідно з абзацом четвертим частини другої цієї норми.

Вирішуючи питання, пов'язані з оскарженням рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця щодо примусового виконання (звернення стягнення на кошти та інше майно) за рішеннями у спорах (правовідносинах), стороною яких є боржник у справі про банкрутство, які були вирішені поза межами справи про банкрутство до введення в дію КУзПБ або з інших причин, господарським судам слід урахувати у системному взаємозв'язку статті 339, 340 ГПК України та статтю 7 КУзПБ, керуючись пріоритетом приписів спеціального закону - КУзПБ, а також закріпленими у цьому законі принципами концентрації всіх спорів, стороною яких є боржник, у межах справи про банкрутство та судового контролю у відносинах банкрутства (неплатоспроможності).

# Щодо розгляду скарг на органи ДВС поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 13.04.2023 у справі № 910/21981/16

Здійснюючи системне тлумачення приписів статті 7 КУзПБ, підпункту 8 частини першої статті 20 ГПК України, а також статті 339 ГПК України слід виходити із того, що процедура банкрутства - це спеціальна правова процедура, норми КУзПБ є спеціальними, і під час їх співставлення із нормами загальними вони повинні мати процесуальний пріоритет.

КУзПБ розширив юрисдикційність господарському суду спорів, стороною яких є боржник, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, визначивши за змістом статті 7 Кодексу критерій впливу на майнові активи боржника вирішальним при з'ясуванні питання щодо необхідності розгляду спору в межах справи про його банкрутство.

Телеологічне та лексичне тлумачення приписів пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України у взаємозв'язку зі статтею 7 КУзПБ свідчить, що **у цих нормах законодавець, застосувавши категорії "справи у спорах з майновими вимогами", "майновий спір", "спір щодо майна" та залишивши перелік таких спорів відкритим, визначив передумови для реалізації судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, функції судового контролю щодо максимально широкого кола правовідносин за участю боржника та щодо його майна.**

# Щодо розгляду скарг на органи ДВС поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 13.04.2023 у справі № 910/21981/16

За приписами КУзПБ зміст судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства полягає у тому, що рішення чи дії боржника та третіх осіб, що можуть вплинути на майнові активи боржника, мають бути підконтрольні суду, що здійснює провадження у справі про банкрутство.

Системне тлумачення пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України, статті 7 КУзПБ приводить до висновку, що **у межах справи про банкрутство підлягають вирішенню питання судового контролю у виконавчих провадженнях за рішеннями стосовно боржника, виконання яких є можливим шляхом звернення стягнення на кошти чи інше його майно, незалежно від процесуальної форми звернення** (скарга, заява, позов) заінтересованої особи щодо здійснення такого контролю.

Повноваження господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, щодо здійснення відповідного судового контролю поширюються і на правовідносини з примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) у виконавчому провадженні, що передбачає звернення стягнення на майно боржника або може вплинути іншим чином на майнові активи боржника, і такий контроль має здійснюватися з моменту відкриття виконавчого провадження та до його завершення чи закриття провадження у справі про банкрутство боржника.

## Щодо розгляду спорів стосовно оскарження постанови державного виконавця про поновлення вчинення виконавчих дій у виконавчих провадженнях, стороною яких є боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство

### Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

#### Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2023 у справі № 640/26320/20

Розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник, з дня введення в дію 21 жовтня 2019 року КУзПБ повинен відбуватися **саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.**

Визначення юрисдикційності усіх майнових спорів господарському суду, який порушив справу про банкрутство, має на меті як усунення правової невизначеності, так і захист прав кредитора, який може за умови своєчасного звернення реалізувати свої права й отримати задоволення своїх вимог.

Публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Проте сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції. Під час визначення предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

Таким чином, **розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник, з дня введення в дію 21 жовтня 2019 року КУзПБ повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.**

Така правова позиція відповідає висновкам Великої Палати Верховного Суду, викладеним у її постановках від 15 січня 2020 року у справі № 607/6254/15-ц (провадження № 14-404цс19), від 28 січня 2020 року у справі № 50/311-б (провадження № 12-143гс19), відступати від яких правових підстав немає.

## Щодо розгляду спору з приводу зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів, який є акцесорним, додатковим до основного

### Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.10.2023 у справі № 366/203/21

Інфляційні та річні проценти нараховуються на суму простроченого основного зобов'язання. Тому зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів є акцесорним, додатковим до основного, залежить від основного і поділяє його долю. Відповідно й вимога про сплату інфляційних та річних процентів є додатковою до основної вимоги (постанова Великої Палати Верховного Суду від 07 квітня 2020 року у справі N 910/4590/19 (провадження N 12-189гс19)).

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 09 лютого 2021 року у справі N 520/17342/18 (провадження N 14-158цс20) зробила висновок, про те, що, ураховуючи акцесорний характер визначених статтею 625 ЦК України зобов'язань, спори про відшкодування передбачених ними грошових сум, з огляду на їх похідний характер від основного спору, підлягають розгляду за правилами тієї юрисдикції, за правилами якої підлягає розгляду основний спір.

Велика Палата Верховного Суду звертала увагу, що з 15 грудня 2017 року - дати набрання чинності Законом України від 03 жовтня 2017 року N 2147-VIII "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів" спір щодо правочину, укладеного на забезпечення виконання основного зобов'язання, належить до юрисдикції господарського суду, якщо таке основне зобов'язання є господарським і спір щодо нього підлягає розгляду за правилами господарського судочинства (постанови Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року у справі N 753/12916/15-ц та від 23 листопада 2022 року у справі N 345/1537/21).

Таким чином, спір з приводу зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів, який є акцесорним, додатковим до основного, **залежить від основного і поділяє його долю, підлягає розгляду в тому судочинстві, що і спір за основним зобов'язанням.**

Заявлені акцесорні вимоги про стягнення 3 % річних та індексу інфляції, нараховані **за період, який охоплює перебування в провадженні господарського суду справи про банкрутство, яке закінчилось відновленням платоспроможності боржника**, необхідно розглядати **за правилами господарської юрисдикції в позовному порядку відповідно до пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України та частини другої статті 7 КУзПБ.**

## Щодо правил розгляду вимог про недійсність правочину у справі про банкрутство

Постанова КГС ВС від 11.07.2023 у справі № 904/1412/20

Норми статті 42 КУзПБ визначають особливі підстави для визнання недійсними правочинів, вчинених боржником, тоді як **порядок розгляду спорів про визнання таких правочинів недійсними встановлений статтею 7 КУзПБ.**

**Заява про недійсність правочинів, що подається з підстав, визначених у статті 42 КУзПБ,** є різновидом заяв по суті справи, а тому має розглядатися за тими самими правилами, що і заява про недійсність правочинів з інших правових підстав, яка подається у справі про банкрутство, з урахуванням вимог, встановлених статтею 7 КУзПБ, а саме **в порядку позовного провадження за нормами, передбаченими ГПК України.**

Зокрема, якщо предметом розгляду є заява кредитора з вимогами про визнання недійсними правочинів, вчинених боржником (договори про надання безвідсоткової поворотної фінансової допомоги), тобто стороною яких є боржник, або правочинів, вчинених без участі боржника, стороною яких він не є, однак предметом яких є передача (відчуження) право вимоги до нього, тобто предметом яких є не актив, а пасив боржника (договори про відступлення права вимоги), і правовими підставами для недійсності цих угод стали як визначені ЦК України загальні вимоги щодо недійсності правочину, так і підстави, передбачені спеціальними нормами статті 42 КУзПБ, то на такі вимоги кредитора поширюються правила їх розгляду судом, встановлені статтею 7 КУзПБ, у порядку позовного провадження.

Крім того, якщо буде ухвалено судове рішення про визнання недійсними правочинів (договорів), у їх сторін, відповідно, виникнуть права та обов'язки щодо повернення всього, що вони одержали на виконання договору.

З огляду на наведені наслідки недійсності правочину, передумовою вирішення зазначеного спору є, зокрема, правильне визначення судом під час розгляду відповідної справи складу сторін та їх процесуального статусу.

## Щодо залучення кредитора третьою особою до участі в справі, яка розглядається в порядку статті 7 КУзПБ

### Постанова КГС ВС від 18.07.2023 у справі № 911/1707/18 (911/2858/21)

Позови боржника, в тому числі немайнові, про визнання недійсними правочинів можуть впливати на формування складу ліквідаційної маси боржника з огляду на положення статті 216 ЦК України (застосування наслідків з огляду на визнання правочину недійсним), статті 388 ЦК України (витребування майна від добросовісного набувача після визнання договору недійсним), статті 400 ЦК України (витребування майна від недобросовісного набувача) та можуть призводити до зміни ліквідаційної маси боржника, що в свою чергу впливає на права кредиторів у справі про банкрутство.

У преамбулі КУзПБ унормовано, що цей Кодекс встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Отже, рішення у справах позовного провадження, які розглядаються в межах справи про банкрутство в порядку, встановленому статтею 7 КУзПБ, результатом розгляду яких може бути зміна, збільшення ліквідаційної маси боржника, можуть впливати на права і охоронювані законом інтереси кредиторів у справі про банкрутство.

Тож під час розгляду справ у позовному провадженні, що розглядаються в межах справи про банкрутство відповідно до статті 7 КУзПБ, кредитори боржника не позбавлені права звернутися до суду з обґрунтованим клопотанням про залучення їх до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, в порядку, передбаченому статтею 50 ГПК України, за наявності на це правових підстав.

Суд має розглянути зазначене клопотання та надати аргументам кредитора відповідну оцінку, не обмежуючись лише наданням оцінки змісту правовідносин між сторонами поданого позову, а враховуючи також і можливий вплив рішення у справі на права або обов'язки кредиторів у справі про банкрутство.



## Щодо розгляду позовної заяви про звернення стягнення на предмет іпотеки

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.10.2023 у справі № 910/20057/16

Позов *щодо звернення стягнення на предмет іпотеки* не є за своєю суттю зверненням до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, щодо отримання згоди на реалізацію майна боржника у порядку положень ч. 5 ст. 41 КУзПБ, а тому задоволення такого позову матиме наслідком недотримання положень ч. 6 ст. 41 КУзПБ щодо того, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

## 2. Визнання недійсними правочинів.

## Щодо визнання договору купівлі-продажу цінних паперів недійсним (фродаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 19.01.2023 у справі № 925/1248/21(925/111/22)

Правочини, які укладаються учасниками цивільних відносин, **повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною.**

Для класифікації правочину як фродаторного має значення фактична участь боржника у ньому як одного з учасників вольових дій, направлених на виведення майна боржника з метою незадоволення вимог одного або декількох його кредиторів у легальній судовій процедурі.

Однією із форм такої участі боржника є вчинення ним, за наявності в нього невиконаних зобов'язань та заборгованості перед іншими кредиторами, правочину **зادля нарощування обсягу наявних кредиторських зобов'язань та в майбутнього формування кредиторської заборгованості із заінтересованим кредитором (так званий "дружній кредитор").**

Учинення боржником, **за наявності у нього невиконаних зобов'язань перед кредитором та неможливості їх виконання, правочину з придбання ним активу – цінних паперів, операції з яким не віднесені до видів його діяльності, свідчить про формальний характер такої заборгованості та її фактично штучне нарощення задля збільшення боргових зобов'язань боржника та включення цієї заборгованості до реєстру вимог кредиторів, як наслідок, зумовлює зменшення конкурсної маси боржника за рахунок якої здійснюється задоволення вимог інших кредиторів.**

Такий правочин за участі боржника своїм правовим наслідком вчинення **очевидно має вплив на розмір задоволених вимог кредитора, які задовольняються за рахунок конкурсної маси та реалізацію ним прав у справі про банкрутство, обсяг наявності яких (зокрема кількісний склад голосів на зборах та комітеті кредиторів) перебуває в залежності від наявних в нього визнаних судом вимог до боржника.**

Кредитор як особа, в якій наявний інтерес у справі про банкрутство – збільшення ліквідаційної маси боржника та задоволення за рахунок неї його грошових вимог до боржника, має право на звернення до суду з заявою про визнання недійсним правочину боржника, який було вчинено до відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з підстав, передбачених нормами ЦК України, ГК України чи інших законів.

Договір купівлі-продажу цінних паперів не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником **шляхом штучного нарощування кредиторської заборгованості, створення переваг для задоволення вимог "дружнього" кредитора на шкоду іншим своїм кредиторам і як наслідок порушення встановленої законом черговості або пропорційності задоволення вимог окремого класу кредиторів та створенні преференцій у задоволенні вимог певного кредитора на шкоду іншим кредиторам боржника, внаслідок чого виникає ризик незадоволення вимог інших кредиторів.** Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

## Щодо розгляду спорів стосовно оскарження постанови державного виконавця про поновлення вчинення виконавчих дій у виконавчих провадженнях, стороною яких є боржник, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство

### Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.11.2022 у справі № 910/6355/20

**Боржник, який перебуває у процедурі банкрутства, в особі його ліквідатора може звернутися до суду з майновим спором та стягнути у межах такого провадження шкоду, завдану йому іншою особою.** Стягнення шкоди, завданої особі, яка перебуває у процедурі банкрутства, повинне відбуватися з урахуванням особливостей провадження у справі про банкрутство та особливостей повноважень учасників такої процедури.

Інститут банкрутства (конкурсного процесу), який визначає процедуру задоволення вимог кредиторів неплатоспроможного боржника та права боржника у ній, є комплексним. Він перебуває на межі приватного та публічного права, поєднуючи у собі як норми приватного, так і публічного права. Цим інститутом утворено особливі процедури, які у значній мірі мають ознаки виконавчого провадження, але здійснюються у судовому процесі за участю ліквідатора, контроль за діяльністю якого здійснює суд, без залучення судового виконавця. **Головним завданням конкурсного процесу є рівномірний розподіл майна (конкурсної маси) боржника поміж його кредиторами.** На виконання цього завдання направлені всі механізми процедури банкрутства. **Задоволення вимог кредиторів превалює у цьому процесі над інтересами інших учасників процедури банкрутства, зокрема боржника.**

Одним із принципів банкрутства **є концентрація в межах цієї процедури різних спорів за участю боржника (принцип усезагальності, універсальності).** Так, спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими ГПК України, з урахуванням особливостей, визначених статтею 7 КУзПБ (частина перша статті 7 цього Кодексу). Згідно із цим **принципом з моменту виникнення відносин неплатоспроможності до участі у справі про банкрутство закликаються всі кредитори боржника під страхом втрати можливості задовольнити свої вимоги;** також боржник має можливість у межах цього провадження звернутися з майновими і немайновими вимогами до інших осіб для захисту своїх прав та інтересів і вирішити при цьому всі спори щодо свого майна під загрозою ліквідації і виключення його з ЄДРПОУ. **Суд у справі про банкрутство приймає до уваги преюдиційні обставини розгляду окремих спірних вимог кредиторів боржника, встановлені ухвалами суду у цій справі при розгляді інших спорів у справі про банкрутство.**

Цей принцип реалізується також у тому, що **з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство пред'явлення та задоволення конкурсних вимог кредиторів до боржника може здійснюватися лише у порядку, передбаченому КУзПБ (до введення його в дію - Законом про банкрутство), та в межах провадження у справі про банкрутство; арешт майна боржника чи інші обмеження боржника щодо розпорядження належним йому майном можуть бути застосовані виключно господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство** (абзаци другий, четвертий частини чотирнадцятої статті 39 КУзПБ, абзаци другий, четвертий частини п'ятнадцятої статті 16 Закону про банкрутство в редакції Закону № 4212-VI).

## Щодо розгляду спорів стосовно оскарження постанови державного виконавця про поновлення вчинення виконавчих дій у виконавчих провадженнях, стороною яких є боржник, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.11.2022 у справі № 910/6355/20

Відповідно до цього принципу **задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, як і зарахування вимог кредиторів та боржника, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство** (частини п'ята, шоста статті 41 КУзПБ). Отже, виключення забезпеченого кредитора з реєстру вимог кредиторів може відбутися, зокрема, за наслідком установа обставин задоволення його забезпечених вимог у випадку звернення стягнення на предмет забезпечення, схваленого судом у справі про банкрутство.

Інститутом банкрутства утворено особливі процедури, які у значній мірі мають ознаки виконавчого провадження, але здійснюються у судовому процесі за участю ліквідатора, контроль за діяльністю якого здійснює суд, без залучення судового виконавця. Відповідно до пункту 8 частини першої статті 39 Закону України «Про виконавче провадження» у редакції, чинній на час уведення ліквідаційної процедури, виконавче провадження підлягає закінченню у разі визнання боржника банкрутом. Отже, **на стадії ліквідаційної процедури боржника із закінченням виконавчого провадження судовий виконавець позбавляється не тільки повноважень щодо виконання судового рішення, але й щодо вжиття заходів до збереження майна боржника. Усі ці повноваження переходять до ліквідатора боржника і визначаються процесуальними нормами законодавства про банкрутство, які діють переважно щодо загальних норм виконавчого провадження.**

Боржник в особі ліквідатора може в ході ліквідаційної процедури заявити вимоги до осіб, унаслідок дій / бездіяльності яких йому було завдано збитків. Стягнення боржником збитків з органу ДВС, завданих втратою майна у виконавчому провадженні, якщо подія мала місце під час триваючої процедури неплатоспроможності боржника, **вимагає врахування специфіки законодавчого врегулювання процедури банкрутства** для встановлення як розміру збитків, так і причинно-наслідкового зв'язку між діями / бездіяльністю органу ДВС і настанням майнових утрат для боржника.

При вирішенні спорів про стягнення на користь боржника збитків, завданих втратою (пошкодженням) його майна, яке підлягало включенню до ліквідаційної маси, **судам належить дослідити:** наслідки вибуття майна (предмета застави, іпотеки) із власності боржника перебували у причинно-наслідковому зв'язку з неправомірними діями / бездіяльністю органу ДВС чи вони стали результатом звернення стягнення на це майно як на предмет застави та знайшли схвалення суду у процедурі банкрутства відповідно до частини шостої статті 41 КУзПБ за результатом розгляду спору про грошові вимоги кредитора-заставодержателя у процедурі банкрутства.

## Щодо ефективного способу захисту кредитора при оспорюванні результатів аукціону в банкрутстві

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2022 у справі № 914/2618/16

Враховуючи те, що банк був іпотеко- та заставодержателем і не отримав належного задоволення своїх вимог за забезпечувальними договорами, позивач може обґрунтовувати, що вчинені правочини, зокрема підписаний боржником із переможцем аукціону (покупцем) договір купівлі-продажу, не могли бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем. А тому **вправі, враховуючи вимоги частин другої та третьої статті 264 ЦК України, у цих спірних правовідносинах витребувати в інтересах боржника заставне майно у переможця аукціону на підставі статті 1212 ЦК України** (у разі, якщо це майно буде відчужене третій особі, - витребувати його від неї на підставі статей 387, 388 ЦК України). Для цього **немає потреби окремо оскаржувати результати аукціону та договір купівлі-продажу, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні.**

**Позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача.**

Велика Палата Верховного Суду **виснувала про ефективність у спірних правовідносинах саме вимоги про витребування заставного майна на користь боржника.** За змістом ця вимога не тотожна вимозі про зобов'язання переможця аукціону повернути заставне майно боржникові. У разі задоволення позовної вимоги про витребування майна з чужого незаконного володіння суд витребує таке майно на користь позивача (у даному випадку - боржника), а не зобов'язує відповідача (у цій справі - переможця аукціону) повернути відповідне майно власникові. **Тому вимога зобов'язати переможця аукціону (покупця) повернути заставне майно боржникові теж не є ефективним способом захисту у спірних правовідносинах.**

**Nota bene - справа № 910/2592/19** - щодо відступу від висновку в справі № 914/2618/16 – на розгляді ВП ВС.

## Щодо ефективного способу захисту кредитора при оспорюванні результатів аукціону в банкрутстві

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.02.2024 у справі № 910/2592/19

Відступаючи від висновку Великої Палати Верховного Суду від 21.09.2021 у справі № 914/2618/16 Велика Палата Верховного Суду дійшла, з поміж іншого, таких висновків:

Якщо майно боржника за результатом проведеного аукціону у справі про банкрутство перебуває у власності боржника, то ефективним способом захисту порушеного права особи, яка вправі оскаржувати результати аукціону, є **пред'явлення позову про визнання недійсними результатів аукціону**.

Якщо ж за результатами аукціону з переможцем укладено договір купівлі-продажу, то ефективним способом захисту порушеного права особи, яка вправі оскаржувати результати аукціону, є **пред'явлення позову про визнання недійсними результатів аукціону й укладеного з переможцем аукціону договору купівлі-продажу майна боржника та застосування реституції** (у разі повернення майна, що перебуває у власності переможця аукціону).

Якщо за результатом проведення аукціону у справі про банкрутство відчужено майно, яке належить іншій особі на праві власності, відновлення порушеного права власника проданого майна **здійснюється шляхом пред'явлення віндикаційного позову до останнього набувача цього майна з підстав, передбачених статтями 387, 388 ЦК України**.

Правовим наслідком задоволення судом позовних вимог щодо визнання результатів аукціону з реалізації майна та договору купівлі-продажу майна боржника недійсними є **повернення відчуженого з порушенням вимог Закону про банкрутство майна до ліквідаційної маси боржника, навіть у випадку заявлення такої вимоги позивачем, який не є стороною договору**. Водночас задоволення судом вимоги про повернення відчуженого на аукціоні майна до ліквідаційної маси боржника передбачає також стягнення з боржника на користь переможця аукціону одержаних за правочином коштів. **Таке стягнення є не задоволенням окремої позовної вимоги, а необхідним наслідком визнання недійсним правочину та задоволення вимоги про застосування реституції**, хоч і сформульованої позивачем в усіченому вигляді, який охоплює тільки ту частину, яка стосується повернення відчуженого боржником майна.

## Про можливість визнання недійсним трудового контракту, який містить ознаки фродаторності, за позовом ліквідатора на підставі положень статті 42 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 22.02.2024 у справі № 916/3619/19 (916/959/23)

У справах про банкрутство разом з іншими принципами правового регулювання відносин неплатоспроможності суттєве значення має принцип судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства. Зокрема, **складовою частиною процедури банкрутства є ревізія усіх правочинів, вчинених боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, за заявою арбітражного керуючого або кредитора та можливість визнання їх недійсними в господарському суді у передбачених статтею 42 КУзПБ випадках.** КГС ВС зауважив, що категорія фродаторності правочину у цивільному законодавстві також не закріплена на рівні закону, проте має широку сферу застосування у правовідносинах неплатоспроможних боржників.

**Неплатоспроможність учасника (роботодавця чи працівника) трудового контракту створює умови для застосування вказаного правового інституту.**

**Ігнорування обставин фродаторності трудових договорів (контрактів) може призвести до фіктивного збільшення кредиторської заборгованості першої черги та надалі слугувати прецедентом для недобросовісних керівників суб'єктів господарювання,** якими як запобіжник негативних для них наслідків банкрутства підприємства будуть укладатись відповідні трудові контракти з наближеним (пов'язаним, заінтересованим) працівником, що нівелює суть усього конкурсного процесу.

Отже, оскільки спір у цій справі виник у зв'язку з оспоренням пункту контракту як такого, що містить ознаки фродаторного, адже укладений між боржником і його засновником як заінтересованою особою з метою впливу на формування та справедливий розподіл ліквідаційної маси банкрута шляхом створення умов для першочергового погашення передбачених спірним пунктом грошових зобов'язань перед засновником боржника на шкоду іншим кредиторам, **КГС ВС погодився з господарськими судами щодо застосування під час розгляду справи саме положень статті 42 КУзПБ як спеціальної норми права, що регулює спірні правовідносини між боржником і його кредиторами.**



## Про можливість визнання недійсним трудового контракту, який містить ознаки фродаторності, за позовом ліквідатора на підставі положень статті 42 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 16.02.2024 у справі № 903/877/20 (903/150/22)

**Фродаторним** може виявитися **будь-який правочин**, що здійснюється між учасниками господарських правовідносин, **який укладений на шкоду кредиторам**, отже, **такий правочин може бути визнаний недійсним** у порядку позовного провадження в межах справи про банкрутство відповідно до статті 7 КУзПБ на підставі пункту 6 частини першої статті 3 ЦК України **як такий, що вчинений всупереч принципу добросовісності**, та частин третьої, шостої статті 13 ЦК України **з підстав недопустимості зловживання правом, на відміну від визнання недійсним фіктивного правочину**, лише на підставі статті 234 ЦК України.

Категорія фродаторності у галузі банкрутства спрямована на **недопущення недобросовісного виведення активів з метою уникнення відповідальності цим майном перед кредиторами**, зважаючи, що частина друга статті 96 ЦК України вимагає, **щоби юридична особа відповідала за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном**. Тобто, **боржник має усвідомлювати повне виконання свого обов'язку перед кредитором**. У зв'язку з цим **можна розмежувати також критерії фродаторності: об'єктивний** - коли вчиняється правочин цілеспрямовано на ухилення від виконання обов'язку за наявності існуючої вже заборгованості; **суб'єктивний** - усвідомлення боржником появи боргу в результаті укладення правочину, що повинно аналізуватися через призму економічної мети договору, сумлінність та добросовісність дій боржника, які мають бути спрямовані на погашення боргу, а не навпаки, на неможливість виконання зобов'язання.

## Про можливість визнання недійсним трудового контракту, який містить ознаки фродаторності, за позовом ліквідатора на підставі положень статті 42 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 16.05.2024 у справі № 925/1577/20 (925/291/23)

Системний аналіз частин першої та другої статті 42 КУзПБ свідчить, що її структура визначає **різні умови застосування підстав для визнання правочину недійсним.**

Відповідно до частини першої цієї норми **необхідною умовою для визнання правочину недійсним** з передбачених у ній підстав **є встановлення обставин щодо порушення прав боржника або кредиторів внаслідок укладення такого правочину.**

Водночас частиною другою статті 42 КУзПБ не встановлено додаткових умов для визнання правочину недійсним з передбачених у ній підстав, а визначено окремі, самостійні підстави для визнання недійсними відповідних правочинів.

Тобто **саме по собі вчинення правочину із заінтересованою особою є самостійним наслідком його недійсності.**

Наслідки визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених частинами першою та другою статті 42 КУзПБ, визначені частиною третьою зазначеної статті, згідно з якою **сторона за таким правочином зобов'язана повернути боржнику майно, яке вона отримала від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину.**

## Щодо волі боржника при укладенні фраздаторного правочину і підстав для витребування відчуженого за ним майна з володіння останнього набувача у зв'язку з визнанням такого правочину недійсним

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.05.2024 у справі № 924/408/21 (924/287/23)

Укладаючи фраздаторний правочин, боржник свідомо бажає настання правових наслідків у вигляді вибуття відповідного майна з його володіння. Набувач такого майна, який безпосередньо пов'язаний з боржником або з інших обставин не міг не знати про фраздаторний характер правочину, є **недобросовісним набувачем**.

У разі подальшого відчуження набувачем отриманого на виконання фраздаторного правочину майна на користь іншої особи, яка не є пов'язаною з боржником та водночас не обізнана про придбання майна в особи, що не мала права його відчужувати, такий **добросовісний набувач не повинен приймати на себе тягар неправомірних і недобросовісних дій боржника та його недобросовісного контрагента, пов'язаних із вчиненням правочину на шкоду кредиторам та виведенням майна тощо**.

**Визнання фраздаторного правочину недійсним не є безумовною підставою для витребування відчуженого за ним майна з володіння останнього набувача. Необхідною передумовою для цього є встановлення обставин щодо недобросовісності саме цього набувача.**

Тож вибуття майна з володіння власника (або особи, якій він передав майно у володіння) на підставі правочину, який у подальшому визнано недійсним, можна вважати таким, що відбулось не з його волі в розумінні пункту 3 частини першої статті 388 ЦК України, у тому разі, якщо недійсність зазначеного правочину зумовлена впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника власника з другою стороною та/або іншими конкретними обставинами, які свідчать про відсутність дійсної волі власника на відчуження відповідного майна.

Водночас **без встановлення наведених конкретних обставин щодо вчинення правочину з відповідними вадами волі лише факт визнання недійсним такого фраздаторного правочину не є достатньою підставою для висновку про вибуття відчуженого за ним майна не з волі власника або особи, якій він передав майно у володіння**, в розумінні зазначеної норми цивільного законодавства.

## Щодо волі боржника при укладенні фраздаторного правочину і підстав для витребування відчуженого за ним майна з володіння останнього набувача у зв'язку з визнанням такого правочину недійсним

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 29.05.2024 у справі № 910/5808/20

У «горизонтальних» відносинах – відносинах між боржником та набувачем майна – положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод застосовуються лише у тій межі, що не суперечить суті правозахисних відносин, а не в усіх випадках витребування майна у набувача в процедурах банкрутства.

При застосуванні статті 1 Першого протоколу до Конвенції суди повинні досліджувати обставини справи щодо наявності легітимної мети при витребуванні спірного майна, а також щодо того, чи відповідні дії є пропорційними легітимній меті втручання у право. Відповідно, кожна із сторін, звертаючись до суду за захистом їх права власності на підставі статті 1 Першого протоколу до Конвенції, повинна довести в порядку, передбаченому статтями 74, 76, 77 ГПК України, не лише те, що таке витребування є законним та переслідує законну мету, а й те, що така легітимна мета є пропорційною.

**Віндикація в межах провадження у справі про банкрутство є не лише способом консолідації ліквідаційної маси, адже захист права власності боржника з урахуванням статті 1 Першого протоколу до Конвенції також презюмується.** Такий захист спрямований на попередження свавільного захоплення власності, конфіскації, експропріації та інших порушень безперешкодного користування своїм майном саме власником, в тому числі власником, який є боржником у провадженні у справі про банкрутство, оскільки власник майна наділений правом на погашення власних боргів за рахунок належного йому майна. Повернення майна може безпосередньо вплинути як на діяльність юридичної особи – боржника в цілому, так і на права керівників юридичної особи та її учасників.

Застосовуючи приписи статті 388 ЦК України у поєднанні з положеннями статті 1 Першого протоколу до Конвенції у відносинах між боржником-позивачем та добросовісними набувачами, **суди повинні встановити підстави набуття спірного майна добросовісним набувачем, значення такого майна для нього, зіставити вартість цього майна з майновим станом особи-відповідача, з'ясувати цільове призначення такого майна та обставини його використання добросовісним набувачем, спрямованість волевиявлення учасників правовідносин та їх фактичні наміри, а також встановити інші обставини, які поза обґрунтованим сумнівом свідчатимуть про пропорційність втручання у мирне володіння майном добросовісним набувачем.**

Зазначені висновки є релевантними до таких правовідносин під час розгляду справ про банкрутство, в яких виникає питання щодо витребування майна у добросовісного набувача на підставі пункту 3 частини першої статті 388 ЦК України та статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

### 3. Процесуальний статус арбітражного керуючого, кредиторів.

Щодо відповідності розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя (щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство) розміру грошових вимог (визнаних судом) кредитора до основного боржника (щодо якого порушено провадження у справі про банкрутство)

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 16.08.2023 у справі № 910/23952/15

Визначення розміру кредиторських вимог за забезпеченими зобов'язаннями та відповідно, вимог забезпеченого кредитора, які включаються до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство, має здійснюватися з урахуванням положень законодавства, яке регулює забезпечення зобов'язань, зокрема статей 572, 575, 589 ЦК України, Законів України «Про заставу», «Про іпотеку». Тлумачення абзацу третьої частини другої статті 45 КУзПБ у взаємозв'язку з положеннями статей 572, 575, 589 ЦК України, статей 7, 11, 17, 18 Закону України «Про іпотеку», статей 12, 19, 28 Закону України «Про заставу» свідчить, що **вимоги забезпеченого кредитора**, якщо інше не обумовлено договором застави (іпотеки) та немає заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення, до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, є **забезпеченими в цілому незалежно від облікової оцінки заставного (іпотечного) майна визначеної сторонами в договорі застави (іпотеки)**.

Іпотека має похідну (акцесорну, додаткову) до основного зобов'язання правову природу, і не може існувати як самостійний правочин за відсутності укладеного основного правочину, виконання зобов'язань за яким забезпечуються відповідним майном. Господарські суди, з огляду на похідний (акцесорний) характер виникнення зобов'язання, визначаючи розмір кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця (заставодавця), за наявності провадження у справі про банкрутство основного боржника, зобов'язані враховувати розмір кредиторських вимог, визнаних у такій справі про банкрутство основного боржника під час встановлення та визначення розміру кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця. Така вимога зумовлена тим, що розмір зобов'язання майнового поручителя визначається виходячи із дійсних на відповідний момент зобов'язань боржника (позичальника), які існують за основним зобов'язанням (кредитним договором), з урахуванням обсягу забезпечення за умовами забезпечувального договору, що, в свою чергу, зумовлює висновок про те, що **розмір пред'явлених кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця не може бути більшим за розмір кредиторських вимог, пред'явлених до боржника за основним зобов'язанням**.

**Коливання курсу валют**, яке призвело до курсової різниці у розмірі сум кредиторських вимог до основного боржника та кредитора, незалежно від валюти, якою сторони договору погодили здійснювати погашення заборгованості за зобов'язанням, **не можна розцінювати як підставу для визначення за акцесорним зобов'язанням іншого розміру кредиторських вимог, ніж були визнані господарським судом з подальшим зазначенням у судовому рішенні розміру зобов'язання у гривні під час розгляду кредиторських вимог в процедурах банкрутства основного боржника**.

Щодо обставин та доказів, які повинен та може враховувати суд під час розгляду кредиторських вимог та під час перегляду судового рішення, яким такі кредиторські вимоги були визнані та включені до реєстру вимог кредиторів, за нововиявленими обставинами

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 15.03.2023 у справі № 904/10560/17

Кредитор у справі про банкрутство в порядку, строки та з підстав, встановлених Главою 3 розділу IV ГПК України "Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами" (в цій справі з підстави, визначеною пунктом 1 частини 2 статті 320 ГПК України) наділений правом подати до відповідного господарського суду **заяву про перегляд за нововиявленими обставинами ухвал (и) за результатами розгляду заяв з вимогами конкурсних кредиторів.**

Господарський суд, який переглядає з підстави, визначеною пунктом 1 частини 2 статті 320 ГПК України (що є відмінною від підстави, визначеною пунктом 3 частини 2 статті 320 ГПК України), за нововиявленими обставинами судові рішення у справі про банкрутство, зокрема, ухвали за результатами розгляду заяв з вимогами конкурсних кредиторів, в процесі такого перегляду **встановлює наявність або відсутність нововиявлених обставин, оцінює їх істотність для правильного вирішення спору і вплив на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні, що переглядається.**

У разі, коли під час розгляду заяви про перегляд за нововиявленими обставинами ухвал (и) за результатами розгляду заяв з вимогами кредиторів, господарським судом **встановлені нововиявлені обставини, які істотно впливають на оцінку обґрунтованості вимог іншого кредитора до боржника, зокрема, спростовують існування грошового зобов'язання боржника перед іншим кредитором, наявність такого, що набрало законної сили судового рішення, яким було підтверджено грошове зобов'язання боржника перед таким кредитором, оцінюється судом в сукупності з іншими доказами, з урахуванням нововиявлених обставин, і само по собі не може бути підставою для відмови у задоволенні заяви про перегляд за нововиявленими обставинами ухвал (и) за результатами розгляду заяв з вимогами кредиторів.**

# Щодо поновлення пропущеного конкурсним кредитором строку на заявлення грошових вимог до боржника

Постанова КГС у складі ВС від 19.01.2023 у справі № 902/207/22

**Норми ГПК України є загальними по відношенню до норм КУзПБ**, які визначають особливості провадження у справах про банкрутство та є спеціальними й мають пріоритет у застосуванні при розгляді цих справ.

Під час розгляду справ про банкрутство щодо вирішення питань, які виникають у цій справі, зокрема питання строку звернення конкурсних кредиторів до суду із заявами з вимогами до боржника та наслідків подання таких заяв після спливу такого строку, **підлягають застосуванню положення КУзПБ, які є спеціальними стосовно норм ГПК України.**

**Пропущений конкурсним кредитором визначений частиною першою статті 45 КУзПБ строк на заявлення грошових вимог до боржника не може бути поновлений судом незалежно від поважності причин його пропуску наведених заявником.**



## Щодо підстав звільнення органу ДПС від сплати судового збору під час розгляду заяви податкового органу з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.10.2023 у справі № 910/8316/20

Подання позову про стягнення податкового боргу та подання кредитором заяви з кредиторськими вимогами **є різними способами захисту порушених прав.**

Законодавець розділяє поняття "заява кредитора з грошовими вимогами у справі про банкрутство" та "позовна заява майнового характеру", як і розділяє розміри ставок за подання цих заяв до господарського суду.

Оскільки положення ст. 4 Закону України "Про судовий збір" розділяють ставки судового збору за подання позовної заяви та заяви кредитора із грошовими вимогами до боржника, то такі заяви не можуть вважатися тотожними, а тому, **пільга, передбачена п. 27 ч. 1 ст. 5 Закону України "Про судовий збір" не застосовується до заяви податкового органу із грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство або неплатоспроможність.**

**Податковий орган, звертаючись з заявою із грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство або неплатоспроможність, сплачує судовий збір на підставі п. п. 10 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України "Про судовий збір".**

## Щодо стягнення з кредиторів грошової винагороди та витрат арбітражного керуючого

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.04.2023 у справі № 5002-17/1718-2011

Якщо процедура банкрутства триває після закінчення коштів, авансованих заявником відповідно до абзацу шостого частини другої статті 30 КУзПБ, або таке авансування не здійснювалося через інше правове регулювання на час ініціювання процедури банкрутства, фонду для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого кредиторами не створено, а коштів, одержаних у результаті господарської діяльності боржника або від продажу його майна, яке не перебуває в заставі, недостатньо для оплати послуг арбітражного керуючого та його витрат, подаючи на затвердження звіт про нарахування та виплату грошової винагороди, здійснення та відшкодування витрат арбітражного керуючого за підсумками ліквідаційної процедури, **ліквідатор не може бути позбавлений права звернутися до суду із заявою про стягнення з кредиторів банкрута коштів на оплату його грошової винагороди за період виконання повноважень та відшкодування його витрат у справі.**

Беручи до уваги принцип пропорційності задоволення вимог кредиторів, **суд покладає витрати на оплату послуг ліквідатора та його витрати на кредиторів у справі про банкрутство пропорційно до розміру визнаних кредиторських вимог за наявності на те правових підстав.** Така практика покладення судом на кредиторів витрат за оплату послуг арбітражного керуючого (ліквідатора) у справах про банкрутство **залишається єдиним можливим засобом дотримання принципу оплатності послуг арбітражного керуючого відповідно до приписів статті 43 Конституції України та статті 30 КУзПБ у випадках, якщо кредитори не утворюють за власною ініціативою фонду оплати послуг ліквідатора та відсутні кошти боржника від реалізації його активів, а провадження у справі про банкрутство має бути завершеним.**

4. Мораторій, відкриття, підвищений стандарт доказування, вимоги приватного та державного виконавця.

## Щодо порядку одночасного (спільного) розгляду заяв ініціюючих кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство, які надійшли до господарського суду до дня підготовчого засідання

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.04.2023 у справі № 904/2154/22

Територіальна юрисдикція справи про банкрутство юридичних осіб за критерієм місцезнаходження боржника у випадку відкриття провадження у справі про банкрутство юридичних осіб **має визначатись на дату подання кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство відповідно до реєстраційних даних боржника**. Відповідно, днем подання цієї заяви є день безпосереднього подання заяви в суд першої інстанції, здавання її його на пошту чи подання іншими відповідними засобами зв'язку.

Умовою розгляду по суті кожної із заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, **що надійшли від різних заявників**, зі здійсненням дослідження та оцінки обґрунтованості вимог цих кредиторів до боржника, зокрема, і на предмет підтвердження підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство у випадках, передбачених Законом (частина 5 статті 38 та абзац другий частини четвертої статті 39 КУзПБ), є, насамперед, **дотримання порядку розгляду тих заяв, що календарно надійшли пізніше ніж перша із них (яка прийнята судом до розгляду)**.

Поява **справи-“двійника”** про банкрутство цього ж боржника в іншому суді, спричинена зміною боржником свого місцезнаходження у період між прийняттям заяви та підготовчим засіданням суду у первісній справі, на якому вирішується відповідне питання про відкриття провадження, **є результатом або недобросовісного користування правами боржника на визначення свого місцезнаходження, або його недобросовісної процесуальної поведінки** (неповідомлення суду про наявність в іншому суді справи про банкрутство або заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство).

Якщо місцевий господарський суд прийняв до свого розгляду заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство з додержанням правил територіальної юрисдикції (підсудності), то **заява має бути ним розглянута у підготовчому засіданні навіть у разі перереєстрації боржником свого місцезнаходження у ЄДР**.

## Щодо права на звернення податкового органу із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 31.01.2024 у справі № 916/2786/23

Особливі вимоги до заяви контролюючого органу, встановлені законодавцем у частині другій статті 34 КУзПБ, а також умови ініціювання контролюючим органом справи про банкрутство з огляду на його повноваження **спрямовані на можливе уникнення ініціювання справи про банкрутство через вжиття всіх передбачених податковим законодавством заходів у сукупності, які б могли привести до погашення податкового боргу.**

Якщо передбачені податковим законодавством заходи не приводять до відповідного погашення податкового боргу, право на звернення податкового органу із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство не може бути обмежено.

## Щодо відкриття провадження у справі про банкрутство за наявності декількох заяв різних кредиторів про відкриття провадження у справах про банкрутство боржника з різною територіальною підсудністю

Постанова КГС у складі ВС від 13.02.2024 у справі № 911/2237/22

У вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство **пріоритетним** (порівняно з вирішенням питання щодо конкуренції заяв різних кредиторів про відкриття провадження у справах про банкрутство боржника із різною територіальною підсудністю) **є врахування законодавчих обмежень / заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство**

# Щодо окремих законодавчих обмежень для відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора

## Постанова КГС у складі ВС від 08.05.2024 у справі № 905/507/22

Розділ «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ було доповнено пунктом 1-6 згідно із Законом України від 13.07.2023 № 3249-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану», що набрав чинності з 29.07.2023.

У вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство пріоритетним є врахування законодавчих обмежень / заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство.

Попри набрання чинності лише 29.07.2023 внесених до КУзПБ відповідних змін, положення зазначеного пункту мають ретроспективну дію, поширюючись на всі передбачені цією нормою правовідносини та випадки стосовно відкриття провадження у справі про банкрутство. Тобто пункт 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ є **окремим застереженням стосовно порядку та календарного періоду застосування цієї норми щодо поширення її на правовідносини в часі.**

Тому заборона за названим пунктом поширюється і на ті правовідносини та випадки, що існували до набрання зазначеною нормою чинності – 29.07.2023, оскільки **передбачені цією нормою обставини / події (початок збройної агресії проти України, перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях відповідно до визначеного законом переліку тощо) як причини, за яких вимоги кредитора (кредиторів) не могли бути задоволені боржником, настали до моменту врегулювання цих правовідносин відповідним законом – до 29.07.2023.**

Тож **обставини перебування єдиного майнового комплексу і виробничих потужностей боржника, які зазнали значних пошкоджень у результаті ворожих обстрілів, на території, на якій ведуться (велися) бойові дії, що стало наслідком невиконання ним договірних зобов'язань перед кредитором, унеможливають відкриття провадження у справі про банкрутство відповідно до пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ.**

При цьому зазначена норма не містить інших умов та підстав для її застосування, окрім тих, що в ній наведені, а тому **її застосування не залежить від строків виникнення у боржника боргу, що став підставою для звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство (до/після початку збройної агресії російської федерації проти України).**

Крім того, в разі перебування майна боржника на території ведення бойових дій арбітражний керуючий буде позбавлений можливості належним чином здійснити аналіз його фінансово-господарської діяльності, провести інвентаризацію майна, сформувавши ліквідаційну масу, а також здійснити продаж майна банкрута з дотриманням вимог КУзПБ, а тому провадження у справі про банкрутство у такому випадку не здатне досягнути визначеної цим Кодексом мети щодо задоволення вимог кредитора.

## Щодо залишення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду та застосування статті 242 ГПК України

Постанова об'єднаної палати КГС у складі ВС від 07.06.2024 у справі № 904/1273/23

КУзПБ не містить такої підстави для залишення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство як неявка заявника у перше судове засідання.

Направлення відповідних процесуальних документів на електронну адресу сторони у справі, наведену в документах, що подавались до суду, не заборонено, однак такі дії не можуть замінити належне надсилання учаснику судового рішення у порядку, передбаченому ст. 242 ГПК. У розумінні процесуального закону **надіслання судового рішення на електронну пошту за адресою, зазначеною заявником в його процесуальних заявах, поданих до суду** (позовна заява, апеляційна та/або касаційна скарга, заяви / клопотання), **в яких наявне прохання про надіслання копій процесуальних документів на електронну пошту, яка не є офіційною, не може вважатися належним врученням та підтверджувати день вручення.**

Якщо суд надіслав рішення на електронну адресу, яку зазначив учасник справи, це можна вважати **додатковим засобом інформування учасника справи, який посилює реалізацію гарантії учасника бути обізнаним про свою справу.** Однак це не звільняє суд від обов'язку надіслати учаснику справи повне рішення у спосіб, встановлений процесуальним законом.



# Щодо підтвердження грошових вимог до боржника розпискою

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 01.03.2023 у справі № 902/221/22

У справах про неплатоспроможність існує певна відмінність у розгляді та визнанні господарським судом грошових вимог кредиторів до боржника, що виникли на підставі боргової розписки, від вирішення спору у позовному провадженні про стягнення заборгованості за борговою розпискою.

Зазначена відмінність, серед іншого, полягає у тому, що **визнання господарським судом вимог певного кредитора породжує відповідні правові наслідки, що впливають на права інших кредиторів цього боржника у процедурі неплатоспроможності**. При цьому, у вказаній категорії справ існує ризик обопільної недобросовісної поведінки певного кредитора та боржника щодо створення фіктивної (неіснуючої, штучної) заборгованості останнього за борговою розпискою задля збільшення кількості голосів цього кредитора на зборах кредиторів та можливості впливу на саму процедуру неплатоспроможності фізичної особи, зокрема й у питанні формування та реалізації ліквідаційної маси боржника, що, у кінцевому результаті, впливатиме на обсяг задоволених вимог.

Беручи до уваги зазначені мотиви, судова палата дійшла висновку, що задля унеможливлення загрози визнання господарським судом фіктивної кредиторської заборгованості до боржника, на кредитора-фізичну особу, як заявника грошових вимог на підставі боргової розписки, **покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування** у разі виникнення вмотивованих сумнівів сторін у справі про неплатоспроможність фізичної особи щодо обґрунтованості вимог такого кредитора.

У разі вмотивованих сумнівів інших кредиторів щодо реальності (дійсності) такої заборгованості, **обґрунтування грошових вимог до боржника самим лише договором позики та/або борговою розпискою у справі про неплатоспроможність фізичної особи може бути недостатнім**.

Необхідним, у такому випадку, **може бути також документальне підтвердження джерел походження коштів, наданих фізичною особою-кредитором у позику фізичній особі-боржнику, подання інших додаткових доказів наявності між кредитором (позикодавцем) та боржником (позичальником) зобов'язальних правовідносин за відповідним договором позики**.

**У разі ж ненадання зазначеним кредитором сукупності необхідних доказів на обґрунтування своїх вимог, зокрема щодо підтвердження реальності грошового зобов'язання, господарський суд відмовляє у визнанні таких вимог у справі про неплатоспроможність фізичної особи**.

Не досліджуючи дійсність відповідного правочину, що виходить за межі предмета розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника, господарський суд у справі про неплатоспроможність фізичної особи, вирішуючи питання про належне документальне підтвердження кредиторських вимог за борговою розпискою, **може надати правову оцінку реальності (дійсності) таких зобов'язань на підставі інших доказів, що підтверджують/спростовують фінансову спроможність цього кредитора щодо надання відповідної позики**.

(Вимоги кредитора ФО заявлені на суму **5 000 000,00** грн на підставі розписки при тому, що за останніх 10 років **сукупний розмір доходу становить 78 489,00** грн)

## Щодо підтвердження розміру вимог кредитора електронними доказами та банківською випискою

Постанова КГС у складі ВС від 23.03.2023 у справі № 910/3105/21

Розрахунок заборгованості **самостійно**, за відсутності первинних документів, не може вважатися доказом, який підтверджує суму видачі банком кредиту позичальнику, суми траншів кредиту, дату коли саме та яка сума кредитних коштів була повернута позичальником банку за відображенням у ньому періодом і як наслідок загальну суму боргу.

Виписки по особовому рахунку (картковому рахунку) **можуть бути належним доказом заборгованості щодо тіла кредиту** за кредитним договором, який суду необхідно оцінити відповідно до вимог процесуального закону при перевірці доводів про реальне виконання кредитного договору.

Наявні в кредитора грошові вимоги до боржника **можуть підтверджуватися електронними доказами** у справі, поданими з урахуванням вимог та правил визначеними ГПК України для подання таких доказів.

Тлумачення статей 73, 77, 96 ГПК України свідчить, що **учасник справи** на обґрунтування своїх вимог і заперечень **має право подати суду електронний доказ в таких формах**: 1) оригінал; 2) електронна копія, засвідчена електронним цифровим підписом; 3) паперова копія, посвідчена в порядку, передбаченому законом.

Записаний на **оптичний диск** (цифровий носій інформації) електронний файл, який скріплено цифровим підписом автора, може бути поданий до суду **в якості оригіналу електронного документа**, паперова копія якого міститься у справі.

Не є порушенням норм процесуального права **нездійснення дослідження оригіналу електронного доказу за наявності** в матеріалах справи паперових копій цих доказів за відсутності обґрунтованих сумнівів у їх відповідності оригіналу.

## Щодо визнання грошовим зобов'язанням в розумінні статті 1 КУзПБ виконавчого збору та витрат виконавчого провадження державного виконавця

Постанова КГС ВС від 19.01.2023 у справі № 918/56/20

Грошове зобов'язання боржника як особи, неспроможної виконати свої грошові зобов'язання (стаття 1 КУзПБ) зі сплати виконавчого збору, обумовлене **фактичним стягненням з боржника суми боргу** за відповідним виконавчим документом або виконанням (повним/частковим рішенням немайнового характеру), в цьому контексті **право вимоги органу державної виконавчої служби до боржника у справі про банкрутство на суму виконавчого збору виникає** у розмірі 10 % **фактично стягнутої суми** за відповідним виконавчим документом або у визначеному постановою державного виконавця розмірі за умови виконання (повного/часткового) рішення немайнового характеру.

Аналіз положень статей 27, 42, 45 Закону України "Про виконавче провадження" у співвідношенні із положеннями статей 1, 45 КУзПБ свідчить про те, що грошове зобов'язання боржника як особи, неспроможної виконати свої грошові зобов'язання (стаття 1 КУзПБ) **зі сплати витрат виконавчого провадження** виникає на підставі постанови державного виконавця про визначення/стягнення таких витрат та не залежить від фактичного (повного/часткового) задоволення вимог стягувача за виконавчим документом у зв'язку з виконанням якого такі витрати понесено, отже в цьому контексті **грошові вимоги органу державної виконавчої служби до боржника у справі про банкрутство на суму витрат виконавчого провадження виникають у розмірі визначеному у відповідній постанові державного виконавця** за умови їх належного документального підтвердження кредитором.

## 5. Субсидіарна та солідарна відповідальність.

# Субсидіарна відповідальність

Постанова КГС у складі ВС від 08.06.2023 у справі № 910/17743/18

За частиною другою статті 61 КУзПБ покладенню субсидіарної відповідальності на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства передує встановлення обставин наявності вини таких осіб у банкрутстві боржника.

Під час розгляду заяви про притягнення до субсидіарної відповідальності та з'ясуванні наявності підстав для покладення на цих осіб субсидіарної відповідальності суд має дослідити сукупність правочинів та інших юридичних дій, здійснених під впливом осіб, а також їх бездіяльність, що сприяли виникненню кризової ситуації, її розвитку і переходу в стадію банкрутства боржника.

Не може бути підставою для відмови у задоволенні заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності неналежність обраного ним способу захисту інтересів боржника та кредиторів з огляду на відсутність спростування (оскарження) відповідних дій (спростування презумпції правомірності правочину, оскарження ухвалених юридичною особою рішень тощо).

# Субсидіарна відповідальність

Постанова КГС у складі ВС від 08.06.2023 у справі № 910/17743/18

Статтею 61 КУзПБ закріплено правову презумпцію субсидіарної відповідальності осіб, що притягуються до неї, складовими якої є недостатність майна ліквідаційної маси для задоволення вимог кредиторів та наявність ознак доведення боржника до банкрутства.

Зазначена презумпція є *спростовною*, оскільки передбачає можливість цих осіб довести відсутність своєї вини у банкрутства боржника та уникнути відповідальності. Спростовуючи названу презумпцію, особа, яка притягується до відповідальності має право довести свою добросовісність, підтвердивши, зокрема, оплатне придбання активу боржника на умовах, на яких за порівняних обставин зазвичай укладаються аналогічні правочини та довівши, що вчинені за її участі (впливу) операції приносять дохід, відображені у відповідності з їх дійсним економічним змістом, а отримана боржником вигода обумовлена розумними економічними чинниками.

**На особу, яка отримала вигоду з протиправної, в т.ч. недобросовісної поведінки керівника чи засновників боржника поширюються правила субсидіарної відповідальності.** Згідно з цими правилами суб`єктом субсидіарної відповідальності може бути особа, яка отримала істотну (відносно масштабу діяльності боржника) вигоду у вигляді збільшення активів, яка не могла б утворитися у випадку відповідності дій засновників та керівника боржника закону, в т.ч. принципу добросовісності.

# Субсидіарна відповідальність

Щодо можливості оскарження судових рішень, якими визнано грошові вимоги кредиторів до боржника

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.11.2023 у справі № 910/4685/20

Віднесення за статтею 1 КУзПБ певних осіб, щодо прав або обов'язків яких існує спір, до категорії "інших учасників справи про банкрутство" **не свідчить про наділення таких осіб статусом учасника справи про банкрутство (непозовного провадження) в силу закону.**

Вирішуючи проблемний аспект у правовому регулюванні статусу таких суб'єктів, Верховний Суд зазначає, що інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір, не належать до учасників справи про банкрутство (за винятком тих осіб, які одночасно належать до I та II груп), а їх процесуальний статус доцільно визначити саме як "учасники відокремленого позовного провадження у справі про банкрутство". Такі висновки є застосовними також щодо суб'єктів субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство.

Заява ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на осіб, винних у доведенні до банкрутства боржника, розглядається за правилами ГПК України в межах справи про банкрутство в порядку, визначеному статтею 7 КУзПБ. Отже, **суб'єкти субсидіарної відповідальності у такому майновому спорі мають статус відповідачів, тобто належать до учасників відокремленого позовного провадження у справі про банкрутство та не наділені** (за винятком, якщо таким суб'єктом є особа, яка одночасно належать до II групи та має статус уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника) **повним обсягом процесуальних прав учасників справи про банкрутство, зокрема права на оскарження судових рішень у такій справі** (у т.ч. ухвали про визнання грошових вимог кредиторів до боржника).

Крім того, **відсутні підстави для віднесення суб'єктів субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство до осіб, про права, інтереси та (або) обов'язки яких суд вирішив питання ухвалою про визнання кредиторських вимог** (за винятком, якщо в мотивувальній чи резолютивній частині такої ухвали містяться висновки суду про права та обов'язки названих суб'єктів).

У відповідному майновому спорі про покладення субсидіарної відповідальності, що розглядається у відокремленому позовному провадженні у межах справи про банкрутство, **такий суб'єкт у статусі відповідача має можливість в силу вимог частини п'ятої статті 75 ГПК України спростувати обставини, що визначають розмір майнових вимог кредиторів до боржника у такій справі.**

# Щодо моменту виникнення права вимоги про покладення субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 19.06.2024 у справі № 906/1155/20 (906/1113/21)

Однією з обов'язкових передумов субсидіарної відповідальності є її **розмір, що визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою**. При цьому, **розмір субсидіарної відповідальності визначається в той момент, коли ліквідатор за результатами здійснення судових проваджень у процедурі банкрутства боржника остаточно визначив вартість ліквідаційної маси в грошовому еквіваленті за фактом продажу в процедурі ліквідації включених до її складу активів та здійснив за рахунок отриманих від продажу коштів розрахунок із визнаними у справі кредиторами**.

**Право ліквідатора подати заяву про покладення субсидіарної відповідальності виникає не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів, включених до ліквідаційної маси банкрута, та розрахунків з кредиторами на підставі проведення такої реалізації у ліквідаційній процедурі. А передчасне звернення з вимогами про покладення субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство - до здійснення задоволення вимог кредиторів за рахунок коштів, отриманих за наслідками реалізації всіх виявлених у боржника активів, з встановленням факту недостатності майна, виключає розгляд, дослідження, оцінку та встановлення осіб, винних у правопорушенні з доведення боржника до банкрутства, тобто виключає визначення суб'єктів та суб'єктивної сторони відповідного правопорушення**. При цьому Верховний Суд зазначив, що початок перебігу позовної давності за вимогами про субсидіарну відповідальність у справі про банкрутство **пов'язується з обставиною встановлення недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство**.

*(КГС ВС відступив від раніше висловленої правової позиції в питанні обчислення позовної давності при застосуванні субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, що викладена в його постановах від 17.03.2020 у справі № 10/5026/995/2012, від 02.09.2020 у справі № 923/1494/15, від 10.12.2020 у справі № 922/1067/17, від 10.06.2021 у справі № 5023/2837/11)*



## Щодо питання можливості стягнення кредитором(-ами) з керівника боржника грошових коштів в рахунок індивідуального погашення заявлених вимог поза межами конкретної конкурсної процедури

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.09.2024 у справі № 908/3236/21

Належне телеологічне тлумачення положень частини шостої статті 34 КУзПБ полягає в такому:

- порушення вимоги Закону своєчасно звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство є підставою для стягнення з винного члена органу управління боржника збитків, спричинених таким порушенням, на користь боржника;
- належним позивачем за вимогою про стягнення збитків є як кредитор, так і боржник;
- якщо суд виявив порушення законодавчої вимоги своєчасно звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, такий висновок відображається у мотивувальній, а не резолютивній частині рішення;
- кошти, стягнені із суб`єкта солідарної відповідальності, є коштами боржника, які, зокрема, включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані для задоволення вимог кредиторів лише у порядку черговості, встановленому КУзПБ.

Суд не вбачає підстав для відступу від правової позиції Верховного Суду щодо застосування частини шостої статті 34 КУзПБ, раніше викладеної у постанові від 09.06.2022 у справі № 904/76/21, відповідно до якої принцип конкурсного імунітету, що діє з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство як інструмент гарантування прав кожного із сукупності кредиторів боржника, не допускає стягнення кредитором (-ами) з керівника боржника коштів у рахунок індивідуального погашення заявлених вимог поза межами конкретної конкурсної процедури.

## 6. Наслідки спливу 170-денного строку розпорядження майном

# Щодо наслідків спливу 170-денного строку розпорядження майном

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.04.2023 у справі № 924/1277/20

За приписами КУзПБ **судові процедури банкрутства мають строковий характер**. Недотримання встановлених Кодексом строків тягне наслідки, які встановлені КУзПБ, виходячи з мети провадження та/або стадії, на якій відбулось таке порушення.

За результатами підсумкового засідання господарський суд повинен прийняти одне із рішень щодо подальшої судової процедури банкрутства, передбачених частиною 2 статті 49 КУзПБ. Закриття провадження у справі про банкрутство на підставі абзацу 4 частини 3 статті 49 КУзПБ є однією із форм правомірної процесуальної поведінки, але надання судом переваги саме такій процесуальній формі закінчення процедури розпорядження майном боржника як закриття провадження у справі про банкрутство (порівняно з переходом до процедур санації чи ліквідації) можливе у разі неможливості введення процедури санації чи відкриття ліквідаційної процедури (крім наявності підстав, передбачених КУзПБ або іншим законом, норми якого впливають на подальший перебіг у процедурі банкрутства, або встановлюють мораторій на провадження у справі про банкрутство), **і не може бути обґрунтоване виключно спливом встановленого 170-денного строку процедури розпорядження майном боржника**.

Закон України "Про внесення зміни до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби COVID-19" N 728-IX від 18.06.2020 щодо тимчасового продовження на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби COVID-19 строків проведення попереднього засідання суду у справі про банкрутство (неплатоспроможність)...процедури розпорядження майном боржника, поширює свою дію на провадження у цій справі.

7. Оскарження в апеляційному та/або касаційному порядку ухвал у справі про банкрутство. Процесуальні питання.

# Щодо ретроспективного оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство конкурсним кредитором у справі після постановлення ухвали про визнання його грошових вимог до боржника

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 12.07.2023 у справі № 915/1097/20

З огляду на визначений статтею 12 ГПК України та статтею 2 КУзПБ принцип регулювання провадження у справі про банкрутство судам слід враховувати, що **статус учасників такої справи регламентовано як нормами ГПК України, так і спеціальним законом - КУзПБ**, а зміст правосуб'єктності та особливості процесуального статусу конкретного учасника справи розкриваються шляхом системного тлумачення норм цих законодавчих актів з урахуванням особливостей певної стадії процедури банкрутства.

За змістом статей 17, 254 ГПК України процесуальним **законом виокремлено коло осіб, наділених правом на апеляційне оскарження судового рішення, які умовно можна поділити на дві групи**: (1) учасники справи; (2) особи, які участі у справі не брали, але судові рішення стосується їх прав, інтересів та (або) обов'язків.

Системний аналіз приписів статей 17, 42, 44, 254, 255 ГПК України засвідчує те, що **на відміну від осіб які не брали участі у справі, учасники справи наділені правом оскаржувати судові рішення у такій справі в силу закону**, згідно з пунктом 5 частини першої статті 42 ГПК України (за винятком встановлених законом обмежень), отже при поданні апеляційної скарги не мають доводити, що оскаржуване судове рішення стосується їх прав, інтересів та (або) обов'язків, оскільки зазначене з огляду на статус учасника справи у суб'єкта оскарження презюмується процесуальним законом.

## Щодо ретроспективного оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство конкурсним кредитором у справі після постановлення ухвали про визнання його грошових вимог до боржника

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 12.07.2023 у справі № 915/1097/20

Конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство **набувають правового статусу учасника у справі про банкрутство за сукупністю, передбачених КУзПБ дій**: пред'явлення грошових вимог; доведення свого права вимоги перед судом; розгляд грошових вимог судом (перевірка наявності такого права у кредитора; правомірність його набуття; невтрата цього права у зв'язку з позовною давністю, тощо) та визнання грошових вимог у відповідній ухвалі суду, **отже саме з визнання судом його вимог до боржника конкурсний кредитор наділяється процесуальними правомочностями учасника справи, зокрема оскаржувати судові рішення у справі про банкрутство в апеляційному порядку.**

Системний аналіз приписів статей 42, 254, 255 ГПК України та статей 1, 9, 45 КУзПБ дає підстави для висновку про те, що **конкурсні кредитори, після набуття ними процесуального статусу учасника справи про банкрутство, не позбавлені права на оскарження ухвали про відкриття провадження у цій справі протягом розумного строку з дня визнання їх грошових вимог до боржника за умови поновлення господарським судом строку на апеляційне оскарження.**

## Щодо співвідношення статей 255 ГПК України та статті 9 КУзПБ при вирішенні питання оскарження в апеляційному порядку ухвали про приєднання/об'єднання заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 16.08.2023 у справі № 920/162/23

Системний аналіз співвідношення пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, частини шостої статті 12, статей 254, 255 ГПК України, частини першої статті 2, частин першої, другої статті 9 КУзПБ засвідчує, що **у основному провадженні у справі про банкрутство (неплатоспроможність) в апеляційному порядку можуть бути оскаржені:**

- а) **усі спеціальні ухвали** місцевого господарського суду за правилом частини другої статті 9 КУзПБ щодо яких цим Кодексом не встановлено виключення (зокрема частина шоста статті 5 КУзПБ, абзац 2 частини другої статті 47 КУзПБ);
- б) **ухвали, включені до переліку у частині першій статті 255 ГПК України**, які суд постановляє, здійснюючи процесуальні дії та вирішуючи інші процесуальні питання, за правилами та на підставі норм ГПК України.

## Щодо співвідношення статей 255 ГПК України та статті 9 КУзПБ при вирішенні питання оскарження в апеляційному порядку ухвали про приєднання/об'єднання заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 16.08.2023 у справі № 920/162/23

Вирішуючи питання чи підлягає певна ухвала, постановлена у справі про банкрутство, апеляційному оскарженню **суду належить почергово вирішити:**

- 1) у якому провадженні постановлено оскаржувану ухвалу (у провадженні у справі про банкрутство чи позовному провадженні в межах справи про банкрутство);
- 2) чи оскаржувана ухвала вирішує питання, регламентовані ГПК України, або є спеціальною – постановленою відповідно до КУзПБ;
- 3) чи належить ухвала до переліку ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду за приписами статей 254, 255 ГПК України чи не передбачено нормами КУзПБ виключення із загального правила апеляційного оскарження за частиною другою статті 9 КУзПБ для цього виду ухвал.

Установивши зазначене та перевіrivши наявність/відсутність підстав для залишення без руху (стаття 260 ГПК України) повернення апеляційної скарги (частина п'ята статті 260 ГПК України) або відмови у відкритті апеляційного провадження (частина перша, друга статті 261 ГПК України) апеляційний суд вирішує питання про наявність/відсутність підстав для відкриття апеляційного провадження.



## Щодо співвідношення статей 255 ГПК України та статті 9 КУзПБ при вирішенні питання оскарження в апеляційному порядку ухвали про приєднання/об'єднання заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 16.08.2023 у справі № 920/162/23

Апеляційний господарський суд не приймає до розгляду і **повертає апеляційну скаргу** на підставі пункту 4 частини п'ятої статті 260 ГПК України (скаргу подано на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду), якщо таку скаргу подано з порушенням відповідних приписів статей 254, 255 ГПК України, або без урахування окремих виключень за КУзПБ, зокрема щодо неможливості оскарження ухвали за результатами розгляду вимог кредитора окремо від ухвали господарського суду, постановленої за результатами попереднього засідання (абзац 2 частини другої статті 47 КУзПБ).

Суд апеляційної інстанції **відмовляє у відкритті апеляційного провадження** у справі, якщо апеляційну скаргу подано на судові рішення, що не підлягає апеляційному оскарженню (частини перша, друга статті 261 ГПК України), і така неможливість оскарження має бути констатована в силу відповідного припису закону, зокрема відповідно до частини третьої статті 154 ГПК України судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає або частини шостої статті 5 КУзПБ про те, що ухвала про прийняття до розгляду заяви про затвердження плану санації оскарженню не підлягає.

## Щодо можливості касаційного перегляду постанов апеляційного господарського суду, прийнятих за результатами перегляду судових рішень суду першої інстанції, про затвердження плану реструктуризації боргів фізичної особи

Ухвала судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 11.10.2023 у справі № 922/4460/21

Наведений в частині третій статті 9 Кодексу України з процедур банкрутства, перелік судових рішень, що підлягають касаційному оскарженню, є вичерпним, і тому подання касаційних скарг на інші судові рішення (тобто відсутні у вказаному переліку) виключає можливість здійснення касаційного провадження за такими скаргами.

**Не підлягають касаційному оскарженню постанови суду апеляційної інстанції, прийняті за результатом перегляду ухвал суду першої інстанції щодо затвердження плану реструктуризації боргів фізичної особи, постановлених в загальному порядку, визначеному Книгою IV Кодексу України з процедур банкрутства.**

Водночас, апеляційний та касаційний перегляд постанов апеляційного господарського суду, прийнятих за результатами перегляду ухвал суду першої інстанції про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з одночасним затвердженням плану реструктуризації, або про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність, постановлених у підготовчому засіданні **в порядку абзацу 4 пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Кодексу України з процедур банкрутства** (за спрощеною процедурою) прямо передбачений положенням абзацу 5 вказаного пункту.

## Щодо порядку відкриття провадження у справі про банкрутство, зловживання правами та визначення кола осіб, які мають право оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.03.2024 у справі № 911/1005/23

Звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, за відсутності належного виконання грошового зобов'язання боржником, є реалізацією права кредитора на судовий захист його майнових прав. Зважаючи на те, що і **позовне провадження** (про стягнення заборгованості за кредитним договором), і **провадження у справі про банкрутство** мають на меті виконання боржником перед кредиторами його грошових зобов'язань, ініціювання розгляду таких справ саме по собі **не може вважатися зловживанням правом**, а суд повинен враховувати особливості, матеріальні та процесуальні наслідки розгляду таких справ не лише для окремого кредитора чи боржника, але і для всіх інших учасників цих проваджень. Надаючи оцінку заяві ініціуючого кредитора та поданим з такою заявою документам, суд повинен дотриматися балансу, який унеможливить підміну однієї процесуальної (процедурної) дії, передбаченої КУзПБ, іншою (наприклад, перевірку обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство в підготовчому засіданні – процедурою розгляду заяви про недійсність (франдаторність) окремого правочину боржника).

Ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з положеннями статей 1, 8, 39, частин другої, восьмої статті 45 КУзПБ **мають право першочергово оскаржувати у судах апеляційної та касаційної інстанцій сторони у справі про банкрутство** (боржник, ініціуючий кредитор, а також арбітражний керуючий від імені боржника та кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника), оскільки такі особи відповідно до закону наділені право- та дієздатністю для участі у розгляді судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Інші особи набувають можливість оскаржити ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство за умови їх залучення судом під час підготовчого засідання або після набуття відповідного процесуального статусу учасника справи про банкрутство. При цьому **наявність права оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство (набуття відповідного статусу учасника справи про банкрутство) повинна встановлюватися судом у кожному такому випадку окремо**. Зазначені висновки є релевантними до правовідносин, у яких виникає питання про встановлення статусу особи, яка має право на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи.

## Щодо можливості оскарження в апеляційному порядку ухвали суду про приєднання до матеріалів заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство заяв інших кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 13.05.2024 у справі № 910/12677/23

У КУзПБ, на відміну від ГПК України, не визначено вичерпного переліку ухвал у справі про банкрутство, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду, натомість у статті 9 КУзПБ встановлено визначальні правила оскарження судових рішень у процедурі банкрутства.

В основному провадженні у справі про банкрутство (неплатоспроможність) в апеляційному порядку можуть бути оскаржені: а) усі спеціальні ухвали місцевого господарського суду за правилом частини другої статті 9 КУзПБ, щодо яких цим Кодексом не встановлено винятку (зокрема частина шоста статті 5, абзац другий частини другої статті 47 КУзПБ); б) ухвали, включені до переліку у частині першій статті 255 ГПК України, які суд постановляє, здійснюючи процесуальні дії та вирішуючи інші процесуальні питання, за правилами та на підставі норм ГПК України.

Вирішуючи питання, чи підлягає певна ухвала, постановлена у справі про банкрутство, апеляційному оскарженню, **суду належить почергово вирішити: 1)** у якому провадженні постановлено оскаржувану ухвалу (в провадженні у справі про банкрутство чи позовному провадженні в межах справи про банкрутство); **2)** чи оскаржувана ухвала вирішує питання, регламентовані ГПК України, чи є спеціальною – постановленою відповідно до КУзПБ; **3)** чи належить ухвала до переліку ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду за приписами статей 254, 255 ГПК України чи не передбачено нормами КУзПБ винятку із загального правила апеляційного оскарження за частиною другою статті 9 КУзПБ для цього виду ухвал.

Якщо в апеляційному порядку **оскаржено ухвалу, постановлену в провадженні у справі про банкрутство відповідно до норм КУзПБ, якою приєднано заяву кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника до матеріалів заяв інших кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство для одночасного їх розгляду відповідно до частини четвертої статті 39 КУзПБ, то така ухвала згідно із частиною другою статті 9 цього Кодексу підлягає апеляційному оскарженню.**

## Щодо можливості / неможливості зупинення провадження у справі про банкрутство до закінчення апеляційного перегляду ухвали попереднього засідання

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 13.05.2024 у справі № 910/6210/20

Положення статей 9 та 39 КУзПБ щодо заборони зупинення провадження у справі про банкрутство мають застосовуватися судами переважно як спеціальні норми права у всіх випадках, коли у суду за загальними правилами ГПК України виникає право зупинити провадження у справі.

Тобто **заборона зупинення провадження на час оскарження судових рішень у процедурі банкрутства (частина п'ята статті 9 КУзПБ) має наслідком неможливість застосування судом загальних повноважень, наданих ГПК України, оскільки така процесуальна дія суду відбувається у процедурі, яка повинна здійснюватися судом без зупинення провадження у справі, що передбачено КУзПБ.**

Водночас системний аналіз положень статей 9 та 39 КУзПБ свідчить, що цим Кодексом передбачена заборона зупинення провадження у справі про банкрутство в суді при розгляді справи по суті. При цьому суди апеляційної та касаційної інстанцій не позбавлені права зупинити апеляційне / касаційне провадження під час розгляду окремих процесуальних питань та в окремих випадках, визначених процесуальним законом, коли таке зупинення розгляду справи не обмежує дій учасників справи про банкрутство в межах, передбачених КУзПБ.

З метою уникнення порушення строків процедури банкрутства у зв'язку із зупиненням провадження по суті розгляду справи (розгляду клопотань комітету кредиторів боржника та ініціюючого кредитора, уповноваженого зборами, про перехід до наступної процедури у справі) **суд першої інстанції формує матеріали оскарження ухвали попереднього засідання для розгляду апеляційних скарг, передає до апеляційного суду копії матеріалів справи в частині вимог кожної з апеляційних скарг та продовжує розгляд справи.**

Крім того, з введенням в дію КУзПБ законодавець передбачив внесення судом змін до реєстру вимог кредиторів боржника, затвердженого ухвалою попереднього засідання суду під час розгляду вимог конкурсних або забезпечених кредиторів, на підставі ухвали господарського суду про визнання вимог конкурсного та/або забезпеченого кредитора повністю (частково), прийнятої у судовому засіданні після формування реєстру вимог кредиторів з вимогами конкурсних кредиторів, які були визнані судом у попередньому засіданні.

## Справи на розгляді судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС у 2024 році

[Справа № 913/266/20](#) - щодо питання визначення правового статусу юридичної особи - ПАТ «Укрінбанк»/ПАТ «Українська інноваційна компанія» та, відповідно, який саме орган/суб`єкт наділений повноваженнями на управління такою юридичною особою (права уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на продовження виведення з ринку ПАТ «Український інноваційний банк» на оскарження судових рішень у цій справі).

[Справа № 908/3236/21](#) – щодо питання можливості стягнення кредитором(-ами) з керівника боржника грошових коштів в рахунок індивідуального погашення заявлених вимог поза межами конкретної конкурсної процедури

[Справа № 908/2504/22](#) – щодо розгляду клопотання податкового органу стосовно зобов`язання ліквідатора провести аналіз фінансового становища боржника на предмет наявності або відсутності ознак фіктивного банкрутства, ліквідації банкрута та закриття провадження у справі та права податкового органу, який не є кредитором у справі, на оскарження судових рішень у справі про банкрутство, відкритій у загальному порядку за заявою кредитора



---

Верховний  
Суд

---

Дякую за увагу!